

SAMLAREN

TIDSKRIFT

FÖR

SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 23

1942

UPPSALA 1942

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1942

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

42700

Kring Karlfeldts Lucidordikt.

Av Peter Hallberg.

I sin sista diktsamling har Karlfeldt under den gemensamma rubriken Vårskuggor givit oss två diktarporträtt — av Lucidor och av Fröding. Det låg för Karlfeldt nära till hands att ge hyllningen till skaldebröderna pastischens form. Han har många gånger visat prov på sin virtuositet i umgänget med äldre skedens litterära uttrycksmedel och sin förmåga att fånga doften av de mest skilda atmosfärer. I dalmålningen Tuna ting låter han »kopparbergsmän; silfverbergsmän, järnbergsmän och menige allmogen öfver alla Dalar» tala i drastiska ordalag, som lånat sin must från autentiska 1500-talsdokument. Och i Ölandslegend frammanar han Stagnelii och Amandas skuggor i en miljö av *ambradroppar*, *Saronsliljor*, *vallmoskugga* och *vällustsuckar*.

I Lucidordikten möter man en del ord av mera allmänt arkaiserande prägel, exempelvis: *besynnerligen*; ett snyggt och *borgat* pränt; ett *hög-sällt* lik; hålla med en dräng ett hemligt *parlement*. Apokoperade former av typen *rodna* (impf.), *klingand* äro vanliga hos stormaktstidens skaldar — inte minst hos Lucidor, som ju är en »fruktansvärd ordstympare» (S. L. 129). — De mytologiska begreppen *Phoebus* och *Charon*, liksom Pans herdepipa — *syrinx* — tillhörde givetvis renässanspoesiens allmänning.

Men också direkta ekon ur Lucidors egen diktning och anspelningar på hans personliga förhållanden överflöda. Särskilt klart framträder detta vid en jämförelse med Karlfeldts Minne af Lars Johansson (Lucidor), för Svenska akademien handlingar år 1909. Bilden i Hösthorn är på flera punkter ett koncentrat i poetisk form av minnesteckningens karaktistik.

Redan diktens metrisk gestaltning ger en erinran om dess föremål. Stroferna äro uppbyggda av fem alexandriner, i effektfull kontrast åtföljda av fyra rader fyrtaktiga trokéer. »Alexandrinen är fullständigt dominerande» (IV: 2: 88) i Lucidors tillfällighetspoesi, och Karlfeldt har också påpekat hans förkärlek för »den alexandrinska fabriksversen» (S. L. 57). Det är därför också helt naturligt att just alexandrinpartierna i Lucidorporträttet uppsugit huvudparten av pastischelementen. Så t. ex. är det där man möter de två ordagranna citaten:

Förkortningar:

Svenska författare utgivna av Svenska vitterhetssamfundet. 4. Samlade dikter av Lucidor.
Utgivna av Fredrik Sandwall. Första och andra delen resp. IV: 1: 00 och IV: 2: 00
Karlfeldt, *Skalden Lucidor*, 1914 (= Minne af Lars Johansson (Lucidor), för Svenska akademien handlingar år 1909) S. L.

Bort pust, kom lust med must av öl och vin!
(IV: 1: 38.)

Beblomstra blomman min, blomstergudinn!
(IV: 1: 146.)

I trokéerna däremot framträder Karlfeldt själv mera. Jag tänker då inte bara på det verstekniska raffinemanget i överklivningar som *vårens/ första lövsprångsdova kvällar* eller *vårens / gröna riken*. Utan också på den milt ironiska glimt varmed han där kommenterar broder Lorens' göranden och låtanden.¹

En detaljgranskning strof för strof är kanske bäst ägnad att belysa hur Karlfeldt går tillväga för att ge sin Lucidorbild skärpa och tidsfärg.

Dikten inledes med en skildring av vårbrytningen:

Nu lägger marken av sin gråa vadmals pajrock
och isen flottas bort från vill-vall-välvand sjö.
Nu drager skogen på sin lätta gröna majrock,
och Syrinx spelar gällt i strandens brutna rö
sitt gamla herdespel för sven och mö.

Then will-wall-hwälwand Siö (IV: 1: 237) tillhör de klassiska Lucidor-citaten. Karlfeldt beundrar det natursinne som skapat detta epitet: »Kan man hitta ett mästerligare, mera fullpoetiskt uttryck för vågornas vandrande oro? Det är ingen taskspelare som gjort *detta* ordspel» (101).

Den »Walmars pai-rock» som marken lägger av återfinnes däremot inte i Lars Johanssons poesi men väl i hans torftiga förråd av gångkläder, där den vid boupppteckningen representerade ett värde av två daler.²

Det är emellertid inte bara enstaka uttryck i denna naturskildring som återgå på Lucidor. Man behöver inte tveka om att Karlfeldt haft i minnet hans lätt humoristiska bild av moder Jord, som ömsar dräkt för att hedra ett namnsdagsbarn:

See huru Himlen leer / hur' Skyn giör liufligt Wäder /
Hur' Jorden legger aff the hwijta Winter-Kläder
Ok dra'er sin Blomster-Rock med tusend Fäрге-Slag
På sin föryngte Kropp / at ähra denna Dag.
(IV: 1: 422; S. L. 101.)

Även annars kan man hos Lucidor möta likartade personifikationer. Isläggningen beskrives på ett ställe med orden:

Neptunus hafwer siälf / jämpt mången Flod ok Åå
Ok alla Strömar ha nu dragit Harnisk på /
(IV: 1: 141.)

¹ Det bör kanske nämnas, att Lucidor inte så sällan i sina gift- och griftskrifter nyttjar fyrtaktig trokaisk vers. Antingen är den då genomgående, eller också utgör den ett komplement till ett avsnitt på den gängse »fabriksversen». Det senare är t. ex. fallet med den berömda mytologiska travestin (»*Jupiter* satt på en *Stool*»), som inramas av alexandriner. Någon motsvarighet till Karlfeldts sätt att växla mellan de båda versmåttan uppvisar emellertid inte Lucidors poesi.

² Wester i *Samlaren* 1898; S. L. 36.

Karlfeldt har givit en vårbild helt i Lucidors anda. Men med sitt drastiska *vadmals pajrock* överbjuder han honom i saftig konkretion och tangerar det burleska.

Inte ens det namn — broder *Lorens* — varmed den äldre kollegan familjärt hälsas, är valt på måfå. I kämnärsrättens handlingar i målet om Gilliare Kwaal vittnar bl. a. en »studiosus antiquitatum Johan Bergh» om sina mellanhavanden med *Lorentz*.¹

I andra strofen presenteras Lucidor i en karakteristisk situation, fällande sina »Krist-börlige Tåårar» (IV: 1: 294) vid en grevlig bår. Den lugubra tavlan av likföljet har lånat sina färger från hans egna griftskrifter:

Nyss drog ett högsällt lik förnämligt genom staden.
I blossens sorgse sken brann ståten mörksamt grannt.
Den torr-vig-skanklad död gick osedd i paraden,
och efterst följde du, hans klagande drabant,
— — —

Man kan jämföra t. ex. följande ord ur »Äre Stoodh» vid Henrich Wibblings »Sorgpryde Jordsättning»:

hui sivr Jagh bloss som rysa /
Medh sweft-weft-darrand skijn lijk sorgse / mörksamt lysa?
(IV: 1: 269.)

Karlfeldt citerar denna passus med beundran: »Den kulna och mulna begrafningsstämningen kryper en genom märg och ben, ett drag som från den öppnade dörren till urnatten slår en till mötes, och själfva ljuskälorna uppsuga de framvällande skuggorna» (130). — I ett sorgkväde skildrar »*Teophilander then Döodlige ock Odödlige*» hur den *Tårr-wijg-skanklad-Död* (IV: 1: 149; S. L. 115) obönhörligt infångar det snabbaste byte. Den *krans av tårvätt amarant* som den uppvaktande skalden får bära i sorgetåget, är också bunden av blommor ur hans egen begravningspoesi, där amaranten har symbolisk betydelse, »ofta nämnd i samband med *Cypress* såsom sinnebild för sorgen men ock för hoppet om odödlighet» (IV: 2: 229).

När Karlfeldt låter Lucidor begråta *den släckta Gyllenstjärnan*, alluderar han ju på den roll som de högvälborna Gyllenstiernorna spelat i Lars Johanssons liv. Man möter dem inte bara som medagerande i det tragikomiska rättsliga efterspelet till Gilliare Kwaal. Lucidor den olycklige har hyllat herr Conrad och hans broder Christoffer på deras »Högstlyksälle Bruhd-Löfts Dahg» (IV: 1: 121). Men han har också tolkat »Parnassens Sorg» vid Axel Gyllenstiernas »Snälle dock Sälle Dödz fälle» (IV: 1: 223). — Uttrycket *den släckta Gyllenstjärnan* anspelar vidare på benägenheten hos stormaktstidens tillfällighetspoeter att missbruka hyllningsföremålets namn till de mest hårdtagna och puerila ordlekar, en sport som bedrevs flitigt även i sorgkväderna. Castrén ger Lucidor det vitsordet att han är »en af de mest hängifna dyrkarna af denna spirituella lek».²

¹ Schück: *Bibliografiska och litteraturhistoriska anteckningar*, s. 33 f.; S. L. 32.

² *Stormaktstidens diktning*, s. 171.

Steget från högt till lågt, från tårarna till löjet är enligt Karlfeldt aldrig långt hos Lucidor, och de nervöst oförmedlade övergångarna äro ett utslag av »hans humor, den mörkaste humor, som finnes i den svenska lyriken» (129). Det står i god samklang med denna karakteristik att vi med tredje strofen plötsligt få se dödens »klagande drabant» trängas i hopen utanför ett bröllophus »och hålla med en dräng ett hemligt parlament». Ty

det gällde ju de yra lyckoropen
som skulle smugglas in, ett snyggt och borgat pränt,
allt vittert, lärt och värdigt en student.

Denna situationsbild får sin historiska bakgrund i rättegångshandlingarnas skildring av Lucidors manipulationer för att få Gilliare Kwaal introducerad i den högvälborna familjen.

När Lasse kallas frisk och *semper-lustig*, är det ett eko av det »Lust-Skempt / Ok Lyk-Roops-Rijm» som han, maskerad till »then *semper-lustige CLARIMOND*» sänder brudparet Crispinus Flygge och Sigrith Ekehielm (IV: 1: 163; S. L. 32).

Och medan kärandeparten i målet om Gilliare Kwaal föraktligt betecknar honom som »den löske pärsson Lars Jahansson», så får han på ett par ställen i rättens skrivelser den mera neutrala titeln *student*.¹ Högre »än till student klef han aldrig på den sociala stegen, och studentmaneren ~ följde honom till hans sista stund» (S. L. 9).

Fick du gåtan god och mustig,
så de kyska frustulammen
rodna lagom djupt av skammen?

De gåtor »Til alla Kysk-Sinte ok Dygdälskande Möör» (IV: 1: 323) som stundom krydda Lucidors bröllopspoem, äro åtminstone i vissa fall såpass »mustiga» att tre av dem såsom alltför obscena uteslutits ur Vitterhetssamfundets upplaga (IV: 1: X).

Nu från ditt skatbos glugg är arbetsdagern sjunken.
Så tag av snillets lön en klingand karolin
och gå till Frants de Moy, till Duvan eller Munken
och skölj din lögnhals ren och håll din rätta min.

I ett »Bröllops Skiämt» anförtror oss författaren:

många Griller klifwa /
Op i mitt skate-boo /
Huar iagh ey som iagh will /
Kan haa min rimme-roo /
(IV: 1: 259; S. L. 37.)

Kanske har han i sådana anfäktelsens stunder ibland ställt sina steg till *Frantz de moy*, där han att döma av signaturen Silvanos kväde »Astrilds Skall-Gång» inte varit en främling (IV: 1: 185). Här kan han som »een ährlig swänsker Man» bland raska dryckeskämpar tömma sitt glas i

¹ Schück, *a. a.*, s. 19; Sandwall, *Nya akter i rättegången om Gilliare Kwaal, Samlaren* 1926, s. 48 och 49.

botten, stämma upp sin visa *KOm kiäre Broder kom* och kasta grillerna över bord:

Bårt Pust / kom Lust / medh Must
Af Öhl ok Wijn /
(IV: 1: 38; S. L. 71.)

»Af den visan har Bellman fått uppslaget till Fredmans epistlar» (S. L. 76).

Du är stor och grov i truten,
bringan spänd och näven knuten,
krusar ingen man på gatan
men har billig skräck för Satan.

Man erinrar sig den korrekta Columbus' förskräckelse över Lassés ogenerade uppträdande i hans sällskap. Han ger oss bilden av en styv-nackad liber studiosus utan förståelse för de världsklokes maxim: *principibus placuisse viris sapientia summa est* (S. L. 33 f.). Direkt inspirerad av situationen i *Mål-Roo* är ju Lucidors nonchalanta attityd i Stadens sångmö, där han

med huggaren vid länd
stod gnolande i gapet av en gränd.

Som Karlfeldt i sin minnesteckning (10) anmärker, har den semper-lustige Clarimond själv medgivit, att han hade »en stoor Truut» (IV: 1: 164).

»Från den bacchiska extasen till den religiösa leda en del psykologiska trådar» (S. L. 76). Och om broder Lorens stundom kunde slå sig lös i dionysisk yra, så dansade han också »sin chorea macchabaeorum med döden och brottades med Satanas. Ty Lucidor hade icke varit svensk, framför allt icke stortidssvensk, om han ej i en vrå af sitt väsen haft det religiösa djupvatten, hvarur ruelsens källa flödar bitter och het som från afgrundens kittlar» (39). Hans »skräck för Satan» går honom i märg och ben. Alltid och allestädes har han mörkrets furste i hälarne; inte ens i sömnen får han fred för den hemiska synen:

När iag sofwer / dok ej huilar /
Fast al Sorg plä tå bli glömd /
Sargas iag af Satans Pilar /
Drömmar at iag är fördömd;
Satan raskar efter mig /
Döden synes gräselig /
(IV: 1: 62.)

I femte strofen får Karlfeldt tillfälle att anspela på Lassés påvra ungarlsmiddagar i *gårköket* — den tidens enklare matservering (SAOB). I Columbus' anekdoter visar sig Lucidor förtrogen med begreppet — »om ni sutte wid et Herrebord, ock jag wid en Gårköksbord»¹ — och att döma av handlingarna i målet om Gilliare Kwaal har han intagit sina måltider bl. a. »hoos Swen Oloffsson Garkäck» (IV: 2: 99). Med »en löskerkarls tända och afundsamma fantasi» (S. L. 91) prisar han i ett bröllopskväde brudgummen lycklig, som fått en »Huusslijk Hustru»:

¹ *Mål-Roo*, Hesselmanns ed., s. 73: S. L. 34.

Jagh tror fullwist den Kaka
 Har myckin bättre smaak som hennes Händer giord
 Än en fuhl Bagar-Dreng; Hon dukar opp ett Bord
 Ok sätter Maten på; then hon sielf snelt kan koka
 Man tarfwar ey kring Byn i alla Gärkök snoka
 För Kräs ok Lust-Maat skull;
 (IV: 1: 80.)

I slutstrofen vandra vi med de »många maskers man» på sentimentala stigar

vid Nereus salta vik, där månen skiner in,
 där under lönnars tält en blek herdinna gråter
 och Liliamello går med Chloris hand i sin.

»Nereus salta Stranden» återfinnes i den berömda elegin *SÅ måste Jagh digh kiärste Wänn förlåta?*, där Karlfeldt tror sig höra det »enda säkra återljudet af en verklig Lucidorsk kärlekssaga» (63). Bakom signaturen *Liliamello then oförtrutne*, som i två bröllopsånger skildrat dels »Dhen Nys blomstrade Wårens Luifligheet», dels »Kärleekz-Frucht och Dygdens-Skördand» (IV: 1: 144 och 160), döljer sig utan tvivel Lars Johansson (IV: 2; S. L. 98). I det förra kvädet apostroferas bruden Margareta Blom som *Chloris alla Herdars wän*, och till henne riktas den vitsiga uppmaningen:

Beblomstra Bloman min / Blomster-Gudinn /.

Vid Charons färja tar Karlfeldt avsked av den man »som på det yttersta af sina dagar i aning och längtan kallat sig *Thanatophilander* (S. L. 38), och som ännu »i dödens mörka hus» (IV: 1: 151) kaxigt slår på värjan, som »följde honom till hans sista stund» (S. L. 9).

Ovanstående inventering har kanske kunnat ge det intrycket att Karlfeldt bedrivit ett slags pusselspel med lösryckta bitar ur Lucidors liv och poesi. Den har inte gjort rättvisa åt skaldens suveräna grepp om sitt egenartade stoff, åt den konst varmed han av alla de olika pastischelementen skapat en helgjuten dikt. Studenten Lasse Johansson föll förvisso ibland för frestelsen att belamra sina hyllningsdikter — framför allt de pompösa sorgekväderna — med skrymmande och pedantiska lärdomsnotiser. Men under Karlfeldts händer tvingas de biografiska fragmenten att tjäna det konstnärliga syftet och foga sig samman till en levande karakteristik. Beundransvärt smidigt och påpassligt flätas de in i sammanhanget. — Jag har förut antytt att Karlfeldt stundom lockas att ta upp tävlan med Lucidor och övertrumfa honom i hans eget manér. Han kan med välbehag dröja vid någon pittoresk detalj och ge den ytterligare relief genom ett färgrikt rim: *pajrock — majrock; gårkök — värkök*.

Hur väl genomförd pastischen än är, så är det emellertid inte enbart broder Lorens som talar till oss ur dess strofer; Karlfeldts egna tonfall äro fullt förnimbara. Jag väljer ett enda exempel. När vårens första kvällar kallas *lövsprängsdova*, så är detta epitet inte direkt jämförbart med sammanställningar som *vill-vall-välvand* eller *torr-vig-skanklad*. Det har en mera modernt artistisk touche, och vid dess sida te sig Lucidors skapelser som produkter av en formglad handaslöjd.

Kan man spåra genljud av Lucidors strängaspel även i de delar av Karlfeldts diktning där motiven inte ge någon anledning att vänta dem? Det skulle vara en fängslande uppgift att försöka besvara den frågan. Men en sådan undersökning stöter på stora svårigheter. Till att börja med kan det vara nästan omöjligt att fastställa, om ett visst karakteristiskt drag går tillbaka just på Lucidor, eller om det beror på en impuls från stormaktstidens poesi i allmänhet. Och alltid måste man ju hålla den möjligheten öppen att t. o. m. ganska påfallande överensstämmelser oberoende av varandra kunna bottna i likartade förutsättningar.

I inledningen till Svenska vitterhetssamfundets upplaga av Lucidors skrifter betecknar honom Sandwall som »en mycket svårkommenterad författare, språkligt genom sin säregna stil och sitt djärva ordval, reallt genom sin kärlek till lärd apparat och till lärda antydningar och utflykter på skilda fält» (xxv f.). Något liknande skulle kunna sägas också om Karlfeldt. Även om han inte — som stundom den äldre skaldebrodern — begagnar sin poesi till att demonstrera ett encyklopediskt vetande, så vimlar det i hans diktning av uttryck och allusioner, som åtminstone genomsnittsläsaren inte utan vidare kan tillgodogöra sig. Och det är inte ofta författaren själv tillhandahåller den erforderliga kommentaren, såsom när han i en not upplyser oss om att bakom namnen på Neptuni »supkompaner» *Hydrus* och *Physeter* dölja sig respektive sjöormen och kaskelotten (Ode till den höstlige Neptunus).

I den festliga hyllningen till »Protevs frände», »Rheas son», rör sig Karlfeldt för övrigt på ett område, där han tycks känna sig mera hemma än de flesta moderna poeter, nämligen den antika mytologin. Han finner sig lika väl tillrätta i »det stolta revir som *Diana* förvaltar» (En jaktsyn) som bland »*Apollinis* höga elever» (Till en sekreterare). Han för oss från »bänken under *Bacchi* vingårdsskylt» till »*Stygens* strand» (Beckblomster). Han hälsar majvinden som »*Eols bud*» (Testamente). Han låter *Apollo* skära »en lyra / av rönn som står i sav» och »*Venus* duvor» flykta från »störda hav» (Helig lund). *Pluto* (Till en proletär) och *Ceres* (Tjugonedag) finna en plats i det rikhaltiga galleriet. Uppräknningen skulle kunna fortsättas länge än, men jag nöjer mig med att tillfoga namnen på de båda diktsamlingarna *Flora och Pomona* och *Flora och Bellona*.

De mytologiska omskrivningarna äro ju betecknande inte bara för Lucidor utan för de klassiskt bevandrade renässanspoeterna i gemen. Men när Karlfeldt i Hösthorn låter månaderna passera revy som ett slags kalenderårets Olymp, tycker man sig lyssna till ett eko ur broder Lorens' bildvärld. Vid Erik Ribbings och Beata Rosenhanes bröllop skaldar »Liliamello then oförtrutne:

A *U* *t* *u* *m* *n* *u* *s* åhrsens ähre-Cron /
 Och alla Fruckters Fahr /
 Satt deylig på sin gröna Thron /
 Een Crantz på Hufwud bahr /
 Ther blänckte ädle Fruckters bladh
 Som Siäl och ögon giöra gladh
 Så fijn /
 Then skjijn /
 Aff alla Rosers präcktigheet
 Lyys ey slijk härligheet.

(IV: 1: 160 f.)

Karlfeldt har livligt uppskattat denna strof: »Ur tidens poetiska lundar, där naturen i sol och skugga blott var till för att le eller gråta med människan, framblänker denna fristående bild af höstens gud som en sällsynt produkt af den rena naturglädjen» (S. L. 100).¹ Och nog måste det medges att *Autumnus* — »alla Fruckters Fahr» — visar starkt släkttycke med

de tinande vindarnas *greve, April,*
och *Maj,* de ljuva dofters *patron*

eller med »*Oktober,* de brusande floders *regent*» och *November, »hertig* av mörker och köld». Överhuvud taget älskar Karlfeldt att personifiera årstiderna. Men han begränsar sig därvid inte till Lucidors föreställningsfär. När det t. ex. talas om

den *grymma vår* som stod
och log vid din fönsterkarm
(Avskedet.)

har man kommit långt bort från stormaktstidens poetiska uttryckssätt.

Lucidors sång är lika förtrogen med Oljebergets olivlundar som med Helikons lager. I hög grad gäller detta också Karlfeldt. Den bibliska föreställningsvärlden — särskilt Gamla Testamentets — har ju fullkomligt genomsyrat hans diktning, och de gammaldags kärnfulla ordasätten i Karl XII:s Bibel ha bidragit till att ge hans språk must och skärpa. Det är ytterst vanskligt att avgöra, vilka impulser han härvidlag kan ha mottagit från Lucidor.

I En pesthymn suckar »tidens son»:

»Si, jag är en usel mullsäck,
förvandla mig, o Herre, till en gullsäck!»

Det ligger nära till hands att anta, att den drastiska glosan *mullsäck* är en reminiscens från »Theophilander then Dödlige ock Odödlige»:

Hwad wil tu Jordeklimp som är så fräk ock kækker
Tu Mulsäk / Maske-maat / hwis ålder intet rækker
(IV: 1: 149.)

Det tycks mig mera osannolikt, att Karlfeldt direkt hämtat ordet från den gamla psalm som Lucidor enligt Sandwall haft i minnet: 'Äre wij doch träck, en skugga och mulsäck, En Jordklimp oreen' (IV: 2: 175).

Vill man överhuvud hävda att någon bestämd skald spelat en roll som förmedlare av den bibliska vokabulären i Karlfeldts diktning, så gå tankarna gärna till författaren av Andelige Wisor.

¹ Det är betecknande att denna hyllning till »åhrsens ähre-Cron» funnit så stark resonans just hos höstens trognaste trubadur i vår poesi: »Denna höst är ej som annars en sorgernas konung, tårebäckarnas urkälla, utan en glädjens och rikedomens fader, härligare än den rosenyppiga Flora. Det synes mig att Lucidors natursinne var vaknare och djupare än samtidens i allmänhet» (S. L. 100). I detta sammanhang kan nämnas att Karlfeldt flerstädes framhåller sin skaldebrodars »blomsterkärlek och blomsterkunskap». Med sympati hälsar den örtekunnige mästaren till Fridolins lustgård den kollega som uppträder under signaturen *Lilius Blumenfreundt* (S. L. 10; jfr 44!).

Fridolins diktare har pietetsfullt förvaltats konstnärarvet från Lucidor den olycklige. Men de främmande inslagen skorra inte i hans poesi. De underordna sig harmoniskt hans egna intentioner.

Karlfeldt har älskat doften av Helikons blomster; men det är uppenbart, att också själva Lucidorgestalten mäktigt talat till hans fantasi. Det är den karolinske poetens bild som dyker upp, när det gäller att finna en symbol för kompanen Adrian Brushanes »dogsnad och potens»:

Ditt friska hån, ditt glada trots
låt blänka som en rest palasch
mot stinn finans och plump gulasch,
och skin så stursk som Lucidor
en natt på Fimmelstången
med klingors klang och banesår.¹

I Vårskuggor få vi en smått raljant skildring av broder Lorens som en »många maskers man». Men i slutstrofen djupnar plötsligt tonen, och dikten mynnar ut i ett patetiskt utrop:

Hvem var han som steg av färjan,
mörk som Charon, slog på värjan,
kaxig som en Alexander:
»Ave, Thanatophilander?»

Oåtkomlig och gäckande trotsar Lucidors bild all slutgiltig fixering. Och sedan han uppslukats av Hades' skuggor, står man där bara med en obesvarad fråga.

Man har en känsla av att just det rotlösa och vildfågelsartade hos Lucidor alldeles särskilt attraherat Karlfeldt. Genom hela hans minnes-teckning går en underström av sympati med denna »mörka genius» (2). Den harmoniske och sällskaplige lantjunkern Fridolins diktare har också haft upplevelser, som gjort honom tillgänglig för främlingskapets stolta och dystra patos. Ernst Malmberg säger i sina erinringar av den unge Karlfeldt: »i detta rika och spända känsloliv föll under en av de ömtåligaste perioderna i hans liv en stor sorg, som slog dörren i lås om hans barndoms lycka och för lång tid kom honom att känna sig som en irrande löscherkarl».² Denna stämning av rotlöshet får ett klart uttryck redan i Fäderna:

Jag är ryckt som en ört ur sin groningsgrund,

och i en annan dikt stegras samma känsla till nattsvart hopplöshet:

Jag är ett irrande bloss öfver sjön i svarta nätter,
en nyckfull eld, som slocknar snart i mörkret: hos min mor.

Jag är ett drifvande blad i höstens vida rike,
min lefnad är en lek vid alla vindars kör.
Om jag stannar på ett berg eller drunknar i ett dike,
det vet jag ej, det bryr mig ej, det råar jag icke för.
(Jag är en sjungandes röst.)

¹ Den *palasch* som här omtalas är säkert identisk med Lucidors dyrbaraste ägodel, hans *palaas*, som »ensam upptog nära en tredjedel af boets värde» (S. L. 42).

² *Hågkomster och livsintryck 1931*, s. 52 f.

Vilka bittra erfarenheter som ligga bakom sådana ord kan väl aldrig tillfullo utrönas. Karlfeldt har för övrigt själv varnat för att bygga för mycket på den biografiska grunden. Vad man »kan döma af yttre öden förstår aldrig att förklara den genom mystiska processer framskridande utvecklingen af en själ, en personlighet» (S. L. 15). Men olyckan som gick över hans hem, när »fädernegården måste säljas och han med modern nödgades föra en mer eller mindre främlingsartad tillvaro i sin egen bygd»¹, har säkert satt djupa spår i Karlfeldts sinne. Kanske har han medvetet eller omedvetet känt en likhet mellan dessa upplevelser och Lucidors levnadssaga. På tal om Lars Johanssons härkomst heter det i minnesteckningen: »Det står omsider fast, att han som en namngifven faders äkta son ledsagades till sitt dop af fränder och fränders vänner, allesamman ansenligt och förmöget folk, högre borgerskap, som just beredde sig för den naturliga öfvergången till adelsklassen. Ur denna solida, burgna, uppåtsträfvande krets utgick kaptenens son. Man får en djupare uppfattning af hans lifs tragik, då man betänker, hvilka traditioner han tvang sig att trampa under fötterna» (4 f.).

Mot bakgrunden av den pinsamma ungdomsupplevelsen måste man också se Karlfeldts ofta omvittnade ömtåliga stolthet och snarstuckenhet i tidigare år. August Hahr karakteriserar honom som »känslig och obalanserad»² och Peterson-Berger finner honom »överkänslig nästan till psykopati» (ib. 86). Man har ett intryck av att Karlfeldt varit medveten om att själv bära på något av vad han kallar Lucidors »högspändt förnäma själfkänsla, som, af olyckan förgiftad till sjuk retlighet, stang honom till blods och till döds» (S. L. 10).

Som ofta påpekats, bl. a. av Fogelqvist, har för Karlfeldt »ungdomsårens hemlöshet ~ förkroppsligats i gestalten av En löskerkarl».³ Och samme författare antyder också en annan relation: »Lucidor var Karlfeldts mörke vän från tidiga studentår och har alldeles säkert spelat en roll som delmodell till 'löskerkarlen'» (74). Vid en närmare granskning skall man finna denna sammanställning slående riktig.

Redan själva benämningen 'löskerkarl' pekar i en bestämd riktning. — I kändepartens inlägg i målet om Gilliare Kwaal betecknas den anklagade ofta som *lösker*: han är en »förmäten, drijtigh och ohöflig grof lösker» person (52); »den löske pärsson Lars Jahansson» (58); »en *wagabund* och lösker persson» (59); »den löske pehrsohn *calumnianten* Lars Johanson» (64). De anförda uttrycken äro emellertid hämtade från handlingar som upptäckts och publicerats först år 1926.⁴ Karlfeldt har således inte känt till dem, när han utformade sin löskerkarlstyp. Redan 1896 har däremot Schück a. a. meddelat handlingarna inför kämnärs- och rådstuvurätten rörande Gilliare Kwaal 1669—1670 samt de ännu bevarade dokumenten från striden om kvädet efter utgivandet av *Helicons Blomster* år 1689. Bl. a. finner man här en supplik till konungen av Conrad Gyllenstiernas änka, där Lucidor omtalas som »en

¹ Karl Trotzig i *Hågkomster och livsintryck*, s. 41.

² *Hågkomster och livsintryck*, s. 32.

³ *Erik Axel Karlfeldt*, 1940, s. 73.

⁴ Sandwall, *Nya akter i rättegången om Gilliare Kwaal, Samlaren* 1926. Siffrorna inom parentes avse sida i denna publikation.

lösker man wijd namn Lasse Johanson» (44). Lucidors rätt till benämningen är som synes dokumentariskt bestyrkt. Karlfeldt låter honom i sin minnesteckning behålla titeln, men inlägger i den något av samma stolta och förnäma klang som den har i Löskekarlarnas sång. Det kanske inte är en synvilla, om man i denna dikt tycker sig skönja reminiscenser av Lucidors mörka och fantasieggande personlighet. Den »löse» person som i Fridolins lustgård sjöng »i högmod, harm och glädje» var »reslig med goda och flammande ögon, hans hy var mörk af mycket vägfärande, men i uppsyn, dräkt och hållning såg han ut som en adelsman». Detta porträtt av en diktens färande sven påminner något om Karlfeldts karakteristik av Lucidor: »en tredjedel lärd, en tredjedel junker, en tredjedel något som han själf höll för ändå större och förnämligare: en ingens tjä-nare, en suverän vagabond» (36). En *wagabund* kallas ju Lasse av sina vedersakare; i Sommarkarlen presenterar sig Karlfeldt själf bl. a. med orden:

Jag är en diktens vagabond,
försvarslös i andens rike.

Och ännu i Flora och Bellona biktar han sin kärlek till löskekarlsidealet:

gör mig i allvar och dårskap
ännu till en klangfull man;

en stigarnas fria tattare
som stadt sig en följesmö,
en sörjare och skrattare,
som gläds att leva och dö.
(Poeten till sångmön.)

Min »röst var hörd i visan och i psalmen» sjunger löskekarlarnas talesman. Detsamma skulle diktaren av *Wärldslige* och *Andelige Wisor* kun-nat säga — och Karlfeldt också vill man tillägga.

Till bilden av den rättsinnige löskekarlen hör misstron mot alla kon-ventionella värdeomdömen:

Och hör oss, värld, som gillar och fördömer,
så snar att blommor eller stenar kasta.
Vi hafva aldrig sökt hvad du berömmar,
ej heller skytt hvad du är van att lasta.
(Löskekarlarnas sång.)

Detta »världsförakt, ett förakt för människornas vanliga mål och medel, deras fåfängliga äflan efter guld och ära» var enligt Karlfeldt också Luci-dors (S. L. 14 f.). Då man läser Samuel Columbus' skildring av »en Svensk Diogenes», måste man »känna en fläkt af sympati för denne underlige man, som undvek lyckans vanliga vägar, som gick sin egen väg och sjöng sina egna visor» (S. L. 35). Karlfeldt tilltror sig inte att fälla någon dom över denne karolinske romantiker, som var förmenad det »lugna arbetets lycka» (37).

Löskekarlen får betala ett högt pris för sitt stolta oberoende. I Fridolins visor möter man flera uttryck för den ensamme ungarlens vemod och oro och hans längtan efter maka och hem. Tiden rider fort,

och för en husvill karl känns det kusligt nog till sist,
 när från sin nakna kvist
 han ser hur andra bärga sin gröda.
 (Göken.)

Håkan på heden drömmer fåfängt om en barm, där hans »heta håg»
 kan »söka skjul»:

Jag är en ful, en fattig karl,
 en ensam man på heden;
 och vindar blåsa alla dar,
 och flickor vanka här och hvar
 men aldrig denna leden.

Humlevisa anbefaller en manlig resignation:

Om lena kvinnolockar ej förgylla
 vår hufvudgård och dofta oss till ro,
 med humleknopp vi våra örngått fylla
 och slumra tungt som björn i vinterbo.

Och Jag lefver allena utmynnars i orden:

Sof, Fridolin!
 Du som aldrig fick somna hos älskande vif,
 sof ut från ditt ensliga lif!

Till en rätt lösckerkarl hör visserligen »den muntra försakelsens konst»
 (S. L. 37). Han följer

afundsfri till andras lider
 de höga lassen, sjungande vid skalmen.

— — —
 Bland höstens smycken,
 när andra kysste våra vårars brudar,
 vi skreko *lycka till* och höjde drycken
 och förde dansen, skämtande som gudar.

Men munterheten verkar tillkämpad, nästan övermänsklig. Inte heller Lucidor når riktigt upp till det heroiska försakelseidealet. Karlfeldt anmärker att det ofta är »något frånvarande, något olustigt och olifvadt» i hans bröllopsång. »Skämtet är ansträngt och tungt, det saknar de lätta, bärande vingarna» (100). Med »en lösckerkarls tända och afundsamma fantasi» målar han »äktenskapets háfvor af ett välskött hem, af god mat, af loflig kärleksnjutning, af tultande små, målar denna trygga borg, 'hvert en bedröfvad man uti sin sorg kan flytta'» (91).

I detta sammanhang erinrar Karlfeldt om »Frödings fredlöse vandrare, som stannar vid bröllopgården och tänker på att han själf skulle kunna önska sig litet godt och varmt här i lifvet men med en svordom åter vänder sig mot vägen därute» (91). På ett annat ställe jämför han ordet *vill-vall-välvand* med »det kända 'vallar och går och går vilse i vall'» och tillägger: »Men det är ej bara i språkegenheter Lucidor pekar fram mot

Fröding» (101). Redan närvaron av Ett Helicons blomster i Guitarr och dragharmonika kan ju för övrigt inbjuda till sådana reflexioner. Mot bakgrunden av de citerade orden skulle man vänta, att de båda diktarporträtten i Vårskuggor inte bara ha rubriken gemensam utan också äga ett inre samband. Jag skall här inte dröja vid frågan om vilka beröringspunkter Karlfeldt kan ha funnit mellan gralsökaren i botgörardräkten och karolinskalden Lasse Johansson. Kanske har han tänkt på deras andes disharmoni, deras ohjälpliga främlingskap i den borgerliga tillvaron. De mörka och gåtfulla inslagen i deras levnadsöden ha fängslat honom med en styrka som säkert inte minskats, sedan han själv blivit vad han kallar »en löskekarl, som omsider kommit i hägn och lä med de sina».¹

¹ *Tänkar och tal*, s. 66.